

Wnioskowanie moralne – dylematy społeczne

**Trudna sztuka rozwiązywania sytuacji problemowych.
Część 2**

Opracowała: Krystyna Łuczak

Procedury treningu wnioskowania moralnego

W sytuacji, gdy chcemy rozwijać umiejętności wnioskowania moralnego u dzieci lub wyrównywać już istniejące opóźnienia powinniśmy stwarzać warunki do jak najczęstszego poznawania punktu widzenia innych.

Na warsztatach podejmowania decyzji moralnych, zadaniem grupy jest rozwijanie umiejętności podejmowania dojrzałych decyzji w konkretnych sytuacjach. Sytuacje treningowe dzieją się w różnych miejscach: w domu, w szkole, w pracy. W każdej sytuacji występuje młody człowiek z jakimś problemem. Pytaniami dąży się do ujmowania konsekwencji sytuacji problemowych, w kategoriach wartości moralnych, takich, jak dotrzymanie słowa, mówienie prawdy, pomaganie innym.

Nawet w wśród dzieci z zachowaniami antyspołecznymi, większość uczestników grup przejawia w odpowiedzi na pytania, dotyczące sytuacji problemowych, postawy i wnioskowanie odpowiedzialne i dojrzałe. Uczeń, który podejmie złą decyzję, wnioskując w stadium pierwszym lub drugim, może przegrać w starciu z postawami bardziej dojrzałymi. To niedopasowanie jest decydujące dla osiągania przez niedojrzałego członka grupy wyższych stadiów rozwoju społeczno-moralnego.

Pomimo, iż w sytuacjach problemowych (np. w decydowaniu, czy przekonywać przyjaciela, żeby nie kradł telefonu), na ogół można zachować się we „właściwy” i odpowiedzialny sposób, to dobra odpowiedź nie musi pojawić się od razu. Podobnie, w sytuacji problemowej, w której właściwym zachowaniem jest „doniesienie” na kolegę (np. który coś ukradł), podjęcie takiej decyzji może początkowo być odczuwane przez uczestników grupy jako dylemat, ze względu na silne normy rówieśnicze potępiające „donoszenie” i „zdradę”.

Cztery fazy rozwoju społeczno-moralnego

Wychowawca grupy wspiera rozwój społeczno-moralny realizując cztery stadia:

- 1) wprowadzenie do sytuacji problemowej,
- 2) promowanie dojrzałej moralności,
- 3) zmniejszanie opóźnienia w rozwoju moralnym oraz
- 4) wzmacnianie dojrzałej moralności.

Faza 1: Wprowadzamy sytuację problemową

Ćwiczenie podejmowania decyzji społecznych przyniesie pozytywne rezultaty, jeżeli wszyscy uczestnicy grupy będą rozumieli, na czym polega sytuacja problemowa oraz jaki jest jej związek z ich codziennym życiem.

Przykładowe pytania jakie zadajemy po opisaniu lub przeczytaniu treści ujmującej problem.

- *Kto może powiedzieć grupie, na czym naprawdę polega problem?*
- *Dlaczego jest to trudne?*
- *Czy sytuacje podobne do tej, zdarzają się?*
- *Kto znalazł się kiedyś w podobnej sytuacji? Opowiedz o tym grupie.*

Faza 2: Promowanie dojrzałej moralności

Trening wnioskowania moralnego rozpoczyna się, kiedy grupa zrozumie sytuację problemową. Podczas tej fazy wychowawca grupy wydobywa potencjał dojrzałości moralnej. Podtrzymuje grupową atmosferę dojrzałej moralności: podejmowanie pozytywnych decyzji i dojrzałe uzasadnianie moralne.

Faza 3: Zmniejszanie opóźnienia rozwoju moralnego

Jeśli podczas treningu promowana jest atmosfera dojrzałej moralności, tworzy to doskonałe przygotowanie do następnej fazy, w której wychowawca grupy przykłada szczególną uwagę do dzieci wykazujących opóźnienie wnioskowania.

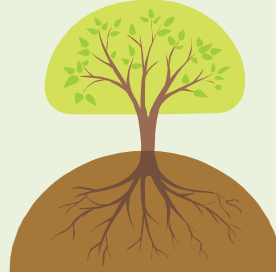
Zmniejszanie rozwojowego opóźnienia moralnego oznacza tworzenie możliwości przyjmowania perspektywy społecznej lub wymaganie od dzieci rozważenia punktów widzenia innych osób, zazwyczaj bardziej od nich dojrzałych. Możliwości takie mogą zredukować egocentryczne wybory i uzasadnienia. Wnioskujące egocentrycznie dzieci zaprasza się do odpowiedzi („Jak wyglądałby świat, gdyby wszyscy się tak zachowywali?”) oraz do rozważenia punktu widzenia lub uczuć drugiej strony w sytuacji problemowej.

Faza 4: Wzmacnianie dojrzałości moralnej

Po promowaniu dojrzałej moralności, niezbędne jest wzmocnienie. Wzmacnianie dojrzałej moralności grupy ma miejsce w miarę jak wychowawca grupy poszukuje uzasadnienia dla pozytywnych decyzji. W trakcie tego procesu dzieci, które na początku okazywały niedojrzały osąd moralny, odczuwają ciągłą presję do podporządkowania się temu procesowi, a nawet same przyjmują dojrzałą moralność.

Drzewko decyzyjne

Rozstrzygnięcie dylematów - drzewko decyzyjne

Rozstrzygnięcie dylematów jest umiejętnością, którą powinniśmy ćwiczyć całe życie. Dylemat może pojawić się w sytuacjach, kiedy nie ma oczywistych rozwiązań. Jaką byśmy nie podjęli decyzję, coś stracimy i coś zyskamy. Na naszą decyzję wpływają wartości, jakie wyznajemy. Warto zadać sobie przy tej okazji pytanie: „Jakie wartości są dla nas najważniejsze?”

- Które z moich wartości ten dylemat narusza?
- Co mogę zrobić w tej sytuacji (znajduję przynajmniej dwie alternatywy)?
- Którą alternatywę wybieram i dlaczego?
- Jakie są lub mogą być niepożądane, dla mnie i innych, następstwa mojej decyzji?

A. Natychmiastowe, bliskie:

- ✓ dla mnie
- ✓ dla innych

B. Długotrwałe, odległe:

- ✓ dla mnie
- ✓ dla innych

- Kto jeszcze, poza mną, jest lub może być zainteresowany moją decyzją i jej konsekwencjami?
- Jak czuję się z takim wyborem i co mogą czuć inni zainteresowani?
- Jak ja się czuję?
- Jak mogą czuć się inni?
- Kiedy ostatnio i w jakiej sytuacji czułem/am się podobnie?

Drzewko decyzyjne jest pomocne do rozrysowania dylematu na tablicy. Pokazujemy, że jeden dylemat, rozgałęzia się na różne wybory a wybory rozgałęziają się na różne konsekwencje bliskie i dalekie. W zależności od wyborów mogą w sytuację być zaangażowane różne osoby i przeżywać inne emocje związane z naszą decyzją.

Przykład: Dylemat Anki

Dylemat Anki: Anka i Ewa są dobrymi przyjaciółkami i chodzą do jednej klasy. Dzisiaj w szkole zaplanowano klasówkę z matematyki. Podczas sprawdzianu nauczycielka zostaje pilnie wezwana do dyrektora. Przed wyjściem z klasy prosi uczniów o uczciwość, o to, żeby nie ściągać. W zastępstwie przychodzi pani od polskiego, która w tym czasie sprawdza prace swojej klasy. Kiedy nauczycielka zajmuje się pracą, Ewa, przyjaciółka Anki, szepce jej na ucho: "Daj mi przepisać swoje rozwiązania". Co Anka może powiedzieć lub zrobić?

I. Wprowadzam sytuację problemową

1. Upewniam się, że grupa rozumie sytuację problemową zadając pomocnicze pytania.
 - Na czym polega problem Anki?
 - Jakich wartościach mówiła nauczycielka?
 - Jakimi wartościami kieruje się Ewa?
 - Co może być w tej sytuacji ważne dla Anki?

Dwie wartości, które mogą naruszyć podczas tego dylematu to uczciwość oraz przyjaźń. Przy okazji tego dylematu wprowadzamy definicję.

- **Uczciwość** to mówienie i poszanowanie prawdy, rzetelność, nieprzywłaszczanie sobie cudzej własności, stosowanie zasady bezstronności i równości praw.
 - **Przyjaźń** to bliska i równoprawna relacja pomiędzy osobami, oparta na wzajemnej sympatii, życzliwości, szczerości, zaufaniu, gotowości do pomocy oraz czerpaniu przyjemności z przebywania razem.
2. Wiążę przedstawioną sytuację z codziennym życiem uczestników. Zadaje pytania.
 - Czy problemy takie, jak ten zdarzają się?
 - Kto był w podobnej sytuacji?
 - Opowiedz o tym grupie.

II. Promuję dojrzałą moralność

1. Kolejno zadaję pytanie każdemu uczestnikowi.

Dotyczące alternatyw:

- Co Tosia może zrobić w tej sytuacji?
- Co jeszcze innego może zrobić Anka?

Np.

„Ewa, proszę ściągnij tylko szybko.”

„Ewa, nie mogę zawieść Pani.”

Podkreślam dojrzałą moralność pytając tych uczestników grupy, którzy podjęli pozytywne decyzje o powody tych decyzji. Zapisuję te powody na plakacie lub tablicy do przemyślenia przez grupę. Zapisuję powody negatywnych decyzji oddzielnie - po zapisaniu wszystkich powodów pozytywnych wyborów.

2. Zadaję kolejne pytania dotyczące konsekwencji bliskich i dalekich.

- Co może się zdarzyć (teraz i w przyszłości), gdy Anka pozwoli odpisać zadanie?
- Co może się zdarzyć (teraz i w przyszłości), gdy Anka odmówi?

Np.

„Ewa zostanie moją przyjaciółką ale mogę stracić zaufanie nauczycielki.”

„Zachowam się uczciwie ale mogę stracić przyjaciółkę.”

3. Zadaje pytania każdemu uczestnikowi dotyczące motywów decyzji. Oceniam, na której fazie rozwoju uczestnik motywuje swoje wybory.

- Dlaczego dokonałam takiego wyboru?

Np.

„Ponieważ Ewa jest moją przyjaciółką. Chcę jej pomóc. Przyjaźń jest dla mnie najważniejsza.”

„Ponieważ uważam, że to oszustwo. Uczciwość jest dla mnie najważniejsza.”

III. Zmniejszam opóźnienie rozwoju moralnego

1. Wykorzystuje dojrzałe poglądy i motywację uczestników w celu konfrontacji z hedonistycznymi lub pragmatycznymi powodami niektórych uczestników grupy. Stwarzam możliwości przyjmowania cudzej roli poprzez zadawanie dodatkowych pytań. W tym zadaję pytania dotyczące uczuć wszystkich osób zaangażowanych w sytuację.

- Jak wyglądałby świat, gdyby wszyscy tak robili?
- Jakbyś się czuł na miejscu Anki?
- Co czuje Ewa?
- Co może czuć Ewa, kiedy przyjaciółka jej odmówi i co może czuć Anka, kiedy przyjaciółka coś na niej wymusza albo zachowuje się nieuczciwie?
- Co czułaby nauczycielka gdyby się dowiedziała?

2. Dodatkowe pytania, które mogę wykorzystać przy dylemacie

- Czy Anka zmieniłaby swoją decyzję, gdyby Ewa przekonywała ją, że zna setki uczniów, którzy cały czas ściągają albo, że w tej szkole nikt nie ściąga?
- Czy Anka zmieniłaby swoją decyzję, gdyby Ewa powiedziała jej, że się nie przygotowała do tej klasówki z ważnych powodów albo że jest po prostu leniem i nie lubi się uczyć?
- Czy możliwa jest prawdziwa przyjaźń z kimś i poleganie na kimś, kto oszukuje?
- A gdyby trochę zmienić sytuację: Ewa nie jest przyjaciółką Tosi - znają się tylko z widzenia. Co wtedy?
- A gdyby Ewa była wrogiem Anki? Co wtedy?
- Ogólnie, jak ważna jest reguła „nie oszukuj”? Dlaczego? Co by było, gdyby wprowadzić na świecie regułę, że każdy może zawsze oszukiwać?
- Co Anka może zaproponować Ewie, aby wzmocnić przyjaźń, ale nie oszukiwać nauczyciela?

W trakcie zajęć uczestnicy, którzy na początku okazywali niedojrzały osąd moralny, odczuwają ciągłą presję do podporządkowania się dojrzałym motywom wyborów. Zadaję jeszcze raz pytanie każdemu uczestnikowi, jaką decyzję by podjął.

IV. Wzmacniam dojrzałość moralną

1. Upewniam się, że pozytywne decyzje i dojrzałe powody zostały przyjęte jednomyślnie. Kiedy dyskutowane jest zdanie większości zadaję pytanie, czy którykolwiek z uczestników jest przeciwko uznaniu decyzji większości w danej sprawie, jako oficjalnej decyzji grupy. Jeżeli zgłoszono obiekcje, decyzja pozostaje tylko zdaniem większości. (Wynik taki jest prawie tak samo cenny, ponieważ frustracja płynąca z braku jednomyślności również wpływa na rozwój uczestników grupy).

2. Chwalę grupę za jej pozytywne decyzje i dojrzałe uzasadnienia

np.

„Naprawdę cieszę się, że grupa podjęła tyle dobrych, stanowczych decyzji uzasadnionych dobrymi, przekonującymi powodami.”

3. Po ćwiczeniach zadaje sobie następujące pytania.

- Czy uczestnicy grupy przestrzegali podstawowych reguł (dotyczących słuchania, poufności, itp.)?
- Czy wszyscy uczestniczyli aktywnie?
- Czy w każdym poważnym komentarzu uczestnika grupy dostrzegłem konstruktywne wartości?